

"MİMARİ ÖZELLİKLERİ VE SÜSLEMELERİ AÇISINDAN ADANADAKİ ESKİ CAMİLER VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMLARI"

Öğr.Gör. Atanur Meriç

İlk çağlardan beri bir konaklama yeri olan Adana, aynı zamanda önemli bir güzergahın, Çukurova'ya inen yolun üzerinde kurulmuştur.

Milattan önceki çağlardan Osmanlı İmparatorluğuna kadar çeşitli milletlerin egemenliğine girmiştir. Örneğin, Hititler, Asurlular sonra Persler, Büyük İskender daha sonra da Romalılar gibi.

İslam akıncıları Adana yöresine ilk olarak 7. yy. da Halife Ömer zamanında geldiler. 11.yy. sonlarında Selçuklular buraları Abbasilerden aldı. 14.yy. ortalarına doğru Türkmen Beylerinden Yüreğiroğlu Ramazan bey yöreye hakim oldu.

17. yy. İkinci yarısında Adana'dan geçmiş olan Evliya Çelebi, şehir hakkında oldukça geniş bilgi verir. O sırada Adana'nın iki kapısı ve 7 kulesinin olduğunu, bir tarafı Seyhan Nehri, öteki kenarı hendeklerle korunan bir iç kalesinin bulunduğunu, kalenin kuzey ve batı yönünde uzanan şehirde, hepsi de kerpiçten olmak üzere 8700 ev, 5'i büyük olmak üzere 70 cami, 130 dükkân, 17 han ve bir kapalı çarşının var olduğunu anlıyoruz.

Çukurova'nın tam olarak Türklerin eline geçmesi Abbasi Halifesi Mansur'un oğlu Halife Mehdi devrinde başlayıp Harun Reşid ve O'nun oğlu Muhammed devrine rastlar.

Harun Reşid, Horasan'lı bir Türk Beyinin oğlu Kumandan Ebu Süleyman Ferec vasıtasıyla Adana'yı yeni baştan yaptırdı denilebilir. Harun Reşid böylece-Adana'yı bilim ve kültür yuvası haline getirerek, buradan pek çok bilginin yetişmesini sağlamıştır.

13. yy.'da Çukurova'ya gelen Türkmenler arasında Ramazanoğulları'nın mensup olduğu Yreğirlerde vardı. ukurova'yı Memlkler ile birlikte fethederek burada yurt tutan Türkmenlerin oğunluğunu Oğuzlar'ın üç-ok kolundan gelenler oluşturmuştu.

Ramazanoğulları da Adana'yı imar ve kültür yönünden Güney Anadolu'nun merkezi durumuna getirmişlerdir. Bütün bu çalışmalar 19. yy.'a kadar sürdürülmüş, Ziya Paşa'nın Adana'ya vali tayin edilmesiyle, kültür çalışmaları yeniden can bulmuştur.

11. yy.'da Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türkler, bu yerlerde buldukları kültürlere kendi kültürlerini de ekleyince, bir kısmı günümüze de ulaşabilen muhteşem güzellikler ortaya çıkmıştır.

Bugün kendi adını alan mahallenin orta kesiminde yer alan Ulu Camii, Adana'nın en büyük ve tarihi yapısı bakımından en önemli camisidir.

Selçuklu - Memlk ve Osmanlı mimarisi özelliklerini yansıtan bu güzel eserin üç ayrı kitabesinden, 1513'de Ramazanoğlu Halil bey tarafından yapımına başlanıldığı, 1541 yılında da Halil bey'in oğlu Piri Mehmet Paşa tarafından tamamlanarak ibadete açıldığını öğreniyoruz.

Kareye yakın bir plan üzerine oturtulan caminin doğu-batı yönünde iki büyük kapısı olup, buralardan i avlu ve son cemaat yerine geçilir. Caminin portalı cepheden oldukça yüksek mukarnaslı kavсарası hariç, tamamı yatay kahverengi ve siyah kuşaklar halinde gördüğümüz renkli taş süslemeleri, pencere pervazları, mihrap n kubbe kasnağı, mihrap, minare ve türbe mihrabiyesiyle birlikte, harem avluya bakan cephesindeki kemer yüzeylerinde de dikkatimizi cekr.

Türkistan ve İran'daki mimari eserlerde rastladığımız ana malzeme tuğla iken, Anadolu'da bunun yerine taş kullanıldığını gözlüyoruz. Renkli taş sslemeciliğinin çok zengin örneklerini Su-

riye zengin mimarisinde sonra da Güneydoğu Anadolu yoluyla Türkler'de görüyoruz.

Mihrabın iç kısmı ve üstte yarım daire şeklindeki alınlığın içinde 16 ve 17 yy. çinilerini görüyoruz. Mihrap içindeki çinilerde son derece güzel lâle ve sümbül motiflerine rastlıyoruz. Mihrap kenarındaki altın kartuşlar içinde yine hatayili kompozisyonları görüyoruz.

Aynı zamanda içte yerden mihrabın yarısına kadar yükselen ve camiiyi çepre çevre dolaşan bu çiniler beyaz zemin üzerine lacivert, kırmızı, firuze renklerle, stilize nar çiçekleri, erik çiçekleri, hançer yaprakları, hatayiller ve pençlerle kenarlarda rumili ve çini bulutlu bordürlerle, gerçekten çok güzel bir estetik bütünlük oluşturmuş.

Caminin minaresi doğudaki büyük kapının bitişiğinde, kapı seviyesini aşan dört köşe bir kapı kaidesi üzerinde yükselmektedir.

Memlûk karakteri yansıtan tek şerefli bu minare uzaktan bile değişik ve güzel görüntüsüyle dikkat çeker. Renkli taşlar, düğümlü bordürler ve yatay kuşaklar minare gövdesini kucaklar. Stalaktitli sekiz küçük sütun minarenin külahını taşımaktadır.

Caminin iç kısmındaki odada üzerleri çinilerle kaplı üç sanduka bulunmaktadır. Bunların ve bahçedeki mezarların Ramazanoğlu ailesine ait olduğunu öğreniyoruz.

* Ulu Camiden sonra küfeki taşından yapılan giriş kapısının güzelliği ile dikkati çeken Yağ Cami ya da diğer adıyla Eski Cami küçük bir kilisenin camiye çevrilmesiyle oluşturulmuştur. Medrese ve dersanelerin eklenmesiyle Ulu caminin özelliğini taşıyan bu caminin esas adı Eski Cami olmasına karşın, haftada bir gün önünde yağ pazarı kurulduğundan bu adla anılmaktadır.

1501 yılında Ramazanoğlu Halil Bey'in emriyle yapımına başlanılmış, Piri Paşa tarafından da medresesi eklenmiştir. Minaresi 1525 yılında tamamlanmıştır. Caminin tamamı ise 1558 yılında bitirilmiştir.

* Klasik Cami tipinin Adana'daki tek örneği olan ve Mimar Sinan tarafından planlarının çizildiği söylenen Hasan Ağa Cami (Hasan Kethüde Camii) 1558 yılında Piri Paşanın beyliği zamanında Abdullah Hasan Ağa tarafından yaptırılmıştır. 1814 yılında büyük bir onarım geçirmiştir. Önündeki taş avludan son cemaat yerine geçilen cami, kare planlı olup, yüksekçe bir kasnak üzerine oturtulan büyük sayılabilen bir kubbe ile örtüldür. Kubbe, dört duvar ile köşelerde hafif sivri kemerlerle meydana getirilen trompların üzerine oturtulmuştur.

Caminin giriş kapısı üzerindeki ve içerde müezzin mahfilinin tahta oymaları son derece güzel birer sanat şaheseri olarak karşımıza çıkar. 21 ayrı bölümden oluşan ve her birinde ayrı ayrı geometrik motiflerin (geçmelerin) yer aldığı müezzin mahfilinde, aynı zamanda kalem işlerinin de olduğunu görüyoruz. Bugün çok azı kalan bu kalem işleriyle, ahşap oymaların zarafeti birbiriyle mükemmel bir bütün oluşturmuştur.

Mihrap yine iki tarafında ve üstte pembe, beyaz ve siyah mermerden kuşak şeklinde, ortada yine geometrik bir düğümle sade bir görünümde, minberde yine aynı renkte mermerden yapılmış.

Mihrabın iki tarafındaki pencere alınlıkları bir zamanlar çiniyle kaplıymış şimdi sadece mihrabın sağındaki pencere alınlığında yarısı var olan çini kaplamaları izliyoruz.

Giriş kapısının sağında Evliya Çelebi'nin olduğu sanılan yazılar bulunmakta. Ali Dede mahallesinde bulunan cami, büyük binalardan, bakımsız bir ortamda, hatta zor görülebilir olmanın hüznünü taşıyor sanki.

* Üzeri iki sıra halinde on küçük kubbeye örtülü, planı Ulu Cami tipinde olan Yeni Cami, 1724 yılında Abdülrezzak Antaki adında bir hayırsever tarafından inşa ettirilmiş, daha sonra Ali Beşe tarafından yaptırılan minare, giriş kapısının üzerinde yer almasıyla bu caminin tek özelliğini oluşturmuştur. Pencere kenarlarında bulunan taş

işlemeler yer yer bozulmuş ya da tamamen yok olmuş durumda. Karşıdan bakıldığında minaresiyle bize sanki Arap mimarisini çağırıştırır.

* Mescitlere baktığımızda ise tarihi değer açısından ilk sırada Ağca Mescit'i gösterebiliriz. Türk ve İslam eseri olarak Adana'nın en eski mescididir. 1409 yılında Ağca Bey tarafından yaptırılmıştır. Çeşitli zamanlarda onarım görmüştür. Giriş kapısının etrafı ve kapı üzerindeki taş alınlığın süslemeleri çok güzeldir. Aynı zarif kabartma ve süslemeler mihrapta da yer almaktadır.

Kare planlı ve tek kubbeli olan Ağca Mescit'in onarım kitabesinin yerinde daha önce yapılaş tarihini ifadelendiren iki kuş figürü vardır. Resimli ebced yoluyla kitabeyi simgelemektedir. Kuşun ebced'le sayı değeri 406 olduğuna göre, iki kuşun 812 etmesi sonucu, mescit'in yapılaş tarihi böylelikle ortaya çıkıyordu. (Ebced, arap harflerinin sayı değerlerine göre oluşturulmuş özel bir alfabe sistemidir.)

* 1751'de Genci-Zade Hacı Mahmut Ağa tarafından yaptırılan Yeşil Mescit, dıştan bir türbeyi hatırlatır görünümüyle küfeki taşından yapılmıştır. Kare planlı cami yüksekçe bir kubbe ile örtülüdür. Tipik bir Selçuklu karakteri sergileyen kapının etrafı üç sıra bordur halinde taş ve mermer kaplamalıdır. İç Bordur stalaktitli kabartma hataları ve rumi motiflerle süslenmiştir.

Güney ve kuzey duvarında iki, doğuda, üç batıda ise bir penceresi olan mescit'in, güney ve doğu cephesindeki pencerelerin dışarı bakan kemerlerinin etrafında da kapıdaki gibi kabartma çok güzel taş süslemeleri vardır.

Aynı zarif motiflerle bezenmiş olan mihrabın, ne yazık ki son onarımda üzerinin yeşil, turuncu ve sarı renklerle boyandığını görüyoruz.

Daha nice yıllar geçmişten geleceğe köprü oluşturacak bu eserlere gereken ilgi ve bakımı hep birlikte yapabilirsek, bizlere düşen sorumluluğunda bir kısmını yerine getirmiş oluruz.

Öncelikle böylesine güzel eserlerin çevresinin iyi düzenlenmesine onların rahat görülebilmelerini, her türlü olumsuz yapılanmaya engel olunmasını, temiz tutulmasını, en önemlisi de restorasyonlarının mutlaka ilgili kurumlarca yapılmasını, yukarıda da söz ettiğim gibi üzerleri boyayla kapatılmış ahşap ve taş süslemelerinin temizlenip, tekrar eski haline döndürülmesine çalışılmalıdır.